

Милорад Р. Радојчић

Међуопштински историјски архив Ваљево

bobava@ptt.rs

БАБИЋИ ИЗ ВАЉЕВА

Апстракт: У тексту се говори о породици Бабића, пореклом из Шапца, грађанској породици из друге половине XIX и прве половине XX века. Мада је о неким од њих више пута писано, о њима се, у целини, још увек недовољно зна. Аутори који су се њима бавили углавном су разматрали њихове појединачне судбине, рад и заслуге. Међутим, по свом ентузијазму и тежњи за општим и стручним образовањем они далеко одскачу од своје средине и времена у коме су живели.

Кључне речи: Ваљево, Шабац, породица, трговац, председник општине, лекар.

BABIĆ FAMILY FROM TOWN OF VALJEVO

Abstract: The text tells us about Babić family, which originated from town of Šabac, but was living in the town of Valjevo during the second half of XIX and first half of XX century. Although some members of this family were the subject of several texts and articles, we do not know much about them in general. Authors who wrote about them mainly studied their individual destinies, work and merits. However, because of their enthusiasm and thrive to gain general and expert education, they distinguish themselves from their surroundings and the time they lived in.

Key words: Valjevo, Šabac, family, merchant, municipality president, medical doctor.

Увод

Доста је распрострањено уверење о беспоштедном ривалитету, па и извесној нетрпељивости између појединих, обично суседних, српских градова. Познате су приче о ривалитету Крагујевца и Јагодине, Крушевца и Краљева, Шапца и Ваљева, Суботице и Сомбора, Панчева и Вршца, Ћуприје и Параћина итд. Истине за вољу има ту извесног надметања али, не ретко, то је последица често различитих (често сучељених) интереса, па и конфронтација политичких врхушки, које некад прати и непринципијелна борба да се ти интереси остваре.

Зато се у јавности о тим сукобљавањима и ривалитетима доста говори у пежоративном смислу, па се у навијању за своју „ствар” користе најразноврснији аргументи. Због тога се све више стиче утисак да је

смисао кадкад у њиховом тренутном надметању, па се временом и почео правити хумор на њихов рачун. Стално су у ваздуху лебдела питања: *Ко ће најправити бољу шалу на рачун оног другог?*, *Ко ће коме, кад и како доскочити?* и слично. Народ је волео та надметања и слатко се смејао досеткама и једних и других.

Временом те шале су почеле прелазити у оцене једних о другима без правих аргумената, довољног познавања људи и актуелних проблема, уважавања локалних специфичности и слично. О њиховим међусобним односима доста се говорило и говори навијачки, па су за за житеље ривалских места смишљени и лансирани погрдни називи. Тако су становници једног града постати: *Ђурани*, другог *Џиџераши*, трећег *Чарайани*, четвртог *Чивијаши*, петог *Подвалације* и тако редом. Тим поводом и даље се смишљају разне, шале, анегдоте, досетке, па се и песме певају.

Једна народна изрека каже „*Где има вајпре ту има и дима*”. Да је тако, најбоље се да видети на примеру Ваљева, седишта колубарског и Шапца, седишта мачванског округа, који су некад заједно сачињавали Ваљевски срез или Подрињско-колубарску међуопштинску регионалну заједницу. Неко је забележио да народ зна да то надметање постоји од како је гавран поцрнео или тачније, од како је испевана песма о ваљевској подвали и шабачкој чивији. Зато је то вероватно најдуговечнији и најчувенији међуградски ривалитет на овим просторима.

О ривалитету два суседна града

Постоји више верзија о постанку тог ривалитета. У даљој и ближој прошлости испредане су различите приче, а често и коришћени различити аргументи да се једни другима насмеју, па богома и напакосте.

Према једној, тај ривалитет је заснован на народној песми, наводно насталој на „истинитој” причи о томе како су Ваљевци подвалили Шапчанима пресвлачећи једног свог младића у девојачку одећу и подмећући га да прву брачну ноћ преспава са њиховом лепом и чедном младом на свадбеном пропутовању кроз овај град од Ужица ка Шапцу. Како су Ваљевци пошли да их испрате и да им тако увећају свадбено весеље Шапчани су им узвратили подметањем чивија под точкове кочија којим су Ваљевци путовали, па се тако и њихов повратак кући неславно завршио. Остало је непознато како се касније провела шабачка млада, али се зна да се није пожалила на дочек у Ваљево.

По другој верзији, родоначелник шабачко-ваљевског надметања био је извесни Марко Калаба. Све је почело у другој половини XIX века. Калаба, познати ваљевски ракицијски трговац тога доба често је због по-

сла али и коцке свраћао у Шабац. У граду није никада остајао краће од једног дана, а знао је, кад би га карта служила да за столом састави и по три дана. За то време његове рабације продавале су ракију чаршијом. Прича каже да су једном приликом Шапчани склони лакрдији и чаркама нахранили и напили рабације и потом им у бурад с ракијом долили воду. Сутрадан је чаршијом пукла брука. Међутим, када је следећи пут долазио у Шабац Калаба је био обазривији, а и карта га је боље служила, па је на коцки зарадио и фијакер. Да би употпунио свој тријумф, фијакером је парадно прошао градом. Шапчани су му на одласку некако из све четири осовине повадили чивије које држе точкове, те се фијакер распао, а Калаба завршио у блату.¹

Поред овог традиционалног ривалитета, постоји и онај који се огледа кроз борбу за размештај појединих међуопштинских институција (Привредне коморе, Задружног свеза...), истурених органа републичке управе, разних завода, агенција, управа и других установа од заједничког интереса. Било је и повремених сукобљавања око избора појединих личности на одговорне дужности на разним нивоима власти; стратегијских праваца развоја; носилаца појединих матичних функција у разним областима живота и деловања, као и између њихових појединих спортских колектива, разних друштава и удружења. Чини нам се да је то и разумљиво, јер здрав такмичарски дух подстиче на већи и квалитетнији рад, па тражи и појачани ангажман у свим сферама живота, а све то доприноси бржем и разноврснијем развоју поменутих градова и њихових институција.

Посебно је значајно да се то негативно не одражава на међуљудске односе становника тих места. Искуства њихових житеља најчешће показују да немају проблема и потешкоћа у међусобној комуникацији и сарадњи. У прилог овој констатацији иде и чињеница да је у свакој генерацији одвајкада више десетина, па и стотина, Шапчана живело и радило у Ваљево, па и Ваљеваца у Шапцу. Да су они у новим срединама били топло и људски примани показује и податак да су тамо пресељавали и настањивали своје породице у новој средини, па и остајали да живе до краја живота. Познато је да је група подгорских трговаца (Јанчићи, Петаковићи, Павловићи и други) у Шапцу на Сави имала своје магазе и трговачке радње за промет пољопривредних, пре свега воћарских производа. Наравно, било је и оних који нису били рођени ни у Ваљево ни у Шапцу, али их је живот навео да живе и раде у оба ова града. Велика већина новопридошних, у оба града, брзо су се снашли и постали успешни у послу којим су се бавили, били срећни и задовољни у личном и поро-

1 Вујанац, Бечејић, 2006, 10-11

дичном животу, па су оставили лепе успомене о себи и својима. Тако су многи рођени у једном од ових, назовимо ривалских, градова стекли вечни дом у оном другом.

О нормалном пријему једних од стране других говоре многе чињенице, па и податак да су неким од њих повераване и најодговорније дужности у новој средини. Тако је Љубомиру Љуби Павловићу, познатом професору и чувеном антропогеографу из Клинаца код Ваљева тридесетих година прошлог века, поред осталих, била поверена и дужност председника шабачке општине. Ту исту дужност педесетих година XX века обављао је и Верољуб Веца Павловић, професор и познати културни радник из Миличинице код Ваљева.

Насупрот тим примерима један Шапчанин је, још крајем XIX века, два пута биран за председника Ваљевске општине. Можда то и не би било толико занимљиво да и његов син у три наврата тридесетих и четрдесетих година прошлог века није вршио ту исту дужност. Како су још неки чланови ове породице оставили дубоког траг у јавном животу Ваљева и лепу успомену на себе одлучили смо да их појединачно представимо у овом прилогу. Разлог више да то учинимо лежи и у чињеници да се ове године навршило 95 година од смрти родоначелника ове породице и његове кћерке, пожртвоване лекарке и великог хуманисте, чију смрт није могао да прежали.

Као што је познато о неким члановима ове породице писано је више пута, али никад у целини није сагледаван ни валоризован њихов заједнички допринос животу и развоју Ваљева, па и шире. И поред поседовања основних сазнања о њима требало је доста труда, напора и времена да се прикупе сви релевантни подаци о њима, да се то проучи и сагледа њихов стварни допринос. Због везе једног од Јанкових синова са немачким окупатором током Другог светског рата и други су били занемарени, а њихове заслуге заборављене. Ни то не сме да нас изненади ако се зна да су многи наши сународници склони да све ствари оцењују црно – бело. Мало ко хоће да се потруди да све сагледа и адекватно вреднује.

Зато смо се за ову прилику определили да прикупимо што више података о сваком од њих и да њихов допринос најпре сагледамо појединачно а потом и у целини. Да би смо ту намеру остварили извршили смо увид у расположиву архивску грађу у Ваљеву и Шапцу, старе новине и часописе. Консултовали смо и многе књиге и публикације како из тог периода, тако и ове новије које говоре о тим данима. Разговарали смо и са савременицима неких од њих и својски се трудили да добијемо што потпунију и објективнију слику о њима.

Ево портрета сваког од члана ове не нарочито бројне али веома значајне породице.

ЈАНКО БАБИЋ

Јанко Бабић, рођен је 1851. године у Шапцу, а не како Бајић пише 1853², од оца Илије, бакалина, и мајке Марије, домаћице. У попису становништва Шапца из 1862. године³ за Илију Бабића пише да је стар 45 година. Живео је у браку са супругом Маром старом 35 година и сином Јанком, од 12 година, те кћеркама Милком од 17 и Анђом, од 6 година. Имали су кућу с плацем у Шапцу и у Добрићу срез поцерски, округ шабачки, земље од два дана орања. Његови месечни приходи од рада износили су 13 талира. По имању спадао је у прву а по приходима у трећу класу. Дакле, рођен је у трговачкој породици, а пошто је имао земљу у поцерском Добрићу претпостављамо да му је отац био пореклом отуда, мада не треба искључити могућност да је ту земљу добио путем мираза или купио.

Основну школу и трговачки занат Јанко учио је у родном граду, вероватно у очевој трговини. Других података о његовом пореклу, раду и држању у младости немамо. Нисмо успели ни прецизно установити када се и зашто преселио у Ваљево. Може се закључити да је то било почетком седме деценије XIX века.

Зна се само да је убрзо по доласку у овај град отворио је бакалско-колонијалну радњу и овде се деценијама успешно бавио трговачким пословима. Веома брзо се афирмисао као вредан, ретко поштен и честит човек, па је стекао опште симпатије суграђана. Нарочито је био популаран код народа сиромашнијег сталежа, који је редовно и на разне начине и материјално помагао.

Сви расположиви подаци показују да је био веома вредан и јако предузимљив, па је у овом граду стекао солидан иметак. О томе говори и податак да је неко време имао и три трговинске радње бакалско-колонијалне робе.⁴ У својим радњама држао је велики асортиман разноврсне и врло квалитетне робе, са солидним ценама⁵, што му је уз брзу и

2 Бајић, 1993, 5

3 Перуничкић, 1967, 327

4 Вујић, Радојчић, 1996, 54-55

5 Лазаревић, 1931, 3

љубазну услугу доносило добар промет. За њега се тврди да је био један од првих трговаца који је у штампи објављивао цене најзначајнијих роба у својој трговини.

Као хуман и честит грађанин био је навикнут да помаже сиромашне и на друге начине угрожене слојеве, те је годинама давао робу на вересију. Иако је добро знао ону чувену максиму својих бројних колега: „*Велика вересија – због њој пројаси*”, ипак због „*меког срца*” многе није могао да одбије да им „*још само саг*” не да робу на почек (Бајић Д. 1993: 5). Због тога је почео да се задужује и ствара све веће обавезе. Најпре, је продао једну, а затим и другу трговачку радњу. Тако је морао поново да концентрише своје пословање на једну радњу, а потом и њој да почне да сужава обим пословања. Предузимао је и многе друге мере да би сачувао стечени углед, али није успевао да сачува и стечени капитал.

Време је показало да све то није било довољно. Услед велике презадужености решењем Првостепеног суда ваљевског, број 29.807, од 12. децембра 1898. године, отворен стечај над његовом покретном и непокретном имовином. Позвани су сви који имају шта да по праву потражују да се јаве том суду до 4. фебруара следеће године.⁶ Након тога пао је под стечај, те је његова целокупна имовина продавана почетком 1899. године. Ипак се, почетком XX века, још увек бавио трговачком делатношћу. Временом, оставши без елементарних средстава за рад, био је приморан да потражи запослење у државној служби. Последњих десетак година, углавном је, радио као судски и општински писар у Ваљеву.

Ваљевски градоначелник

Међу оснивачима Радикалне странке у ваљевском крају био је и Јанко Бабић. И не само да је активно учествовао у раду своје странке већ и значајној мери предњачио у њеном свакодневном раду. Редовно је ишао на њене састанке и зборове, а повремено и држао говоре који доликују успешном политичару и честитом човеку.⁷ У својим иступима оштро је критиковао све неправилности које је уочавао и најављивао енергичан обрачун са њима кад радикали дођу на власт. У политичком смислу до краја живота остао је непоколебиво на страни Радикалне странке.

Веома хуман и правдољубив увек је био спреман да се одазове на сваки позив за помоћ. Често је давао и више од сопствених могућности, подносећи велике а често и непотребне материјалне жртве. Као такав, а уз то бистар и радан, доброћудан и поштен многима је био симпатичан. Зато га

6 Трговински гласник, Београд, 1899

7 Лазаревић, 193, 3

многи нису сматрали странцем у свом граду, мада су знали да је Шапчнин и доста воли свој родни град и користи сваку прилику да га посети.

Због политичког опредељења и ангажовања имао је доста проблема и неприлика, а у значајној мери трпела му је основна делатност. Посебно када су радикали били у опозицији. И поред те кризе он се није одрицао својих политичких уверења и није престајао да се политички ангажује. За партијске потребе давао више новца него остали који су били бољег материјалног стања.

За разлику од ранијих устава, Устав Краљевине Србије од 1888. године локалној самоуправи посветио је дужну пажњу и читаво једно поглавље. По њему Србија се дели на 15 округа, окрузи на срезове, а срезови на општине (члан 5). Општине су имале своју управу, па су за вршење општинских послова образовани општински суд, општински одбор и општински збор. На основу тог Устава, донет је 1889. године Закон о општинама, којим су прецизно утврђени послови наведених општинских органа. Председник општине је истовремено био председник општинског суда који се означава као највиша извршна власт у општини. Председник суда – општине, кметови и кметовски помоћници бирани су на две године, с правом да буду поново бирани.

На општинском збору грађана одржаном 1. марта 1892. године, већином гласова присутних, Јанко Бабић је изабран за председника ваљевске општине. Том приликом добио је 206 гласова а његов противкандидат либерал Марјан Бирчанин, такође угледни ваљевски трговац, само 44 гласа. Иначе, до тих избора је дошло јер је, фебруара 1892. године, такође чувени трговац Лазар – Лаза Лазаревић поднео оставку на председничку дужност. Међутим, остало је запамћено, а касније и записано, да се неко од присутних још на том збору јавно запитао: „*Зар нема Ваљево домородаца – Ваљеваца који би могли управљати општинском, већ да узмемо Шайчанина*”. Он се није освртао на те и сличне коментаре већ се радо прихватао нове функције и свих послова који су били у надлежности председника општине. У општини је радио предано, одговорно и поштено.

Општински одбор под његовим председавањем одлучио је да Општина направи „*осам дућана преко њушта овдашње гимназије за издавање њод закуј месарима и њиларима. Такође, одлучено је да се земљиште прег касарном – између Колубаре, "Јагра" и канијара – ушћуи командантју њука, „за њодигнуће њарка*”. Послови на њрављењу њарка на Јагру су убрзо изведени и он је већ 5. априла свечано отворен. Вреди њоменути да је *њадашње руководство Ваљевске општинине саопшћило да је „Тадићев јаз*

исход Лиџака одређен за куйање женских лица и да нико од мушких, за време куйања, шуда не сме пролазити".⁸

Због политичких трзавица које су биле доста распрострањене у тадашњој Србији, Јанко Бабић се није дуго задржао на председничком положају. Иако су га појединци гледали као дођоша из Шапца његова популарност не само да није опадала већ је изгледа и даље расла. Као доброг човека, способног привредника и хуманог грађанина Ваљевци га, 20. јуна 1893. године, поново – други пут изабрали за председника градске општине Ваљево. Схватили су да је он погодна личност да у општини замени Радована Лазића, Влајка Тадића и друге честите људе који су раније управљали ваљевском општином.⁹ Нису се у томе преварили јер је он био изузетно вредан, радан, доброћудан и поштен.

Захваљујући том поверењу имао је задовољство да у председничкој улози, 17. августа 1893. године, у Ваљеву дочека младог краља Александра Обреновића и да му буде домаћин. Остало је записано да је 1892. године био и председник Одбора за изградњу пруге Ваљево – Забрежје код Обреновца, која је много допринела интензивнијем привредном и сваком другом развоју Ваљева и околине. У јесен 1893. године на молбу Одбора Општине ваљевске и њеног председника Јанка Бабића у Ваљевској гимназији отворен је пети разред, што значи да је почело школовање и на вишем ступњу.¹⁰

Услед промене власти на државном нивоу новоформирана власт наставља да прогони политичке противнике. Бројни су примери таквих поступака. Одлуком начелника Среза ваљевског, средином децембра 1893. године, смењен је са те дужности. Свестан да ништа лоше није урадио, па ни било какве пропусте починио најпре је одбио да преда председничку дужност. Тим поводом срески начелник га кажњава са 30 дана затвора и 12. децембра 1893. године шаље жандарме у општину да га ухапсе и спроведу у затвор. Видевши да са њима нема шале упитао је да ли може да им поднесе оставку. На то је један од њих хитро одговорио „*Ако буде оставке неће бити ајса*”. Тако је Јанко Бабић под претњом хапшења потписао оставку на положај председника ваљевске општине¹¹ и уместо у затвор на издржавање казне отишао својој кући. Већ 19. децембра 1893. године одржани су избори за нове одборнике у Ваљеву.

8 Ранковић, 2003, 22-23

9 Лазаревић, 193, 3

10 Ранковић, 2003, 22-23

11 Радојчић, 1993, 24

Јанко породично

У овом граду на Колубари, 18. јануара 1876. године, засновао је брак са *Јеленом – Јелком*, кћерком Јована Мишковића казанције из Ваљева. Кум на њиховом венчању био је Милан Ковачевић, познати кафеџија из Ваљева и власник чувеног ресторана „Ковачев хан” у Тешњару. За младу основано претпостављамо да је била миражџинка, јер се он доста брзо скућио, па и за ондашње прилике обогатио. Зна се да је у тренутку смрти Јелка имала само две живе сестре – Катарину и Лепосаву.

Остало је записано да је Јелка умрла 14. маја 1900. године у Ваљевоу у 43. години живота, што би требало да значи да је рођена 1857. године. Њени најближи су у Трговинском гласнику, 24. маја 1900, изразили захвалност „*браћанима свих родова који својим мнозобројним присуством овај иужни иприсјуи увеличаше и милу нам ипокојницу до њене вечне куће испраишише а нама неутешним иуџу ублажише за ненадокнадним џубийком*”. Посебно су благодарили др Мити Николићу, окружном лекару из Ваљева у пензији, „*који беше сав свој итруд и знање уиоитребио да би нам ипокојницу, милу нашу Јелку, од смрти сјасао*”. Сахрањена је на ваљевском Новом гробљу поред своје рано преминуле деце Милице – Мице и Милоша (1881-1885).

У браку са Јеленом – Јелком Мишковић, домаћицом, имао је осморо деце (Милоша, Лепосаву, Драгињу, Милана, Марију, Марка, Милицу, и Јована) али су Ваљевци запамтили само њих петоро. Веровало се да су преостали умрли још док су били сасвим мали. Накнадним проверавањем установљено је да је постојао син *Милан*, рођен 12. децембра 1879. године у Ваљевоу. Зна се се да је, у тренутку кад му је мајка умрла, био чиновник Београдске задруге у Београду. Он је изгледа већ тада имао и своју породицу, али пошто је млад отишао из овог града брзо је пао у заборав.

Није сувишно подсетити да је, крајем XIX века, у Ваљевоу живео и Јанков брат *Ђорђе Бабић*, који је био механџија. Према запису у Матичној књизи венчаних Цркве ваљевске, Ђорђе Бабић је рођен 12. марта 1860. године у Шапцу. Међутим, занимљиво је да се у попису становника Шапца из 1862. године не помиње. Дана 8. септембра 1888. године у Сремској Митровици склопио је брак са Јудитом Вансени из тог града, од оца Јозефа, крчмара, и мајке Марије, крчмарке. Занимљиво је да је кум на њиховом венчању био Михаило Мика Богатинчевић (Шабац, 13. јануар 1847 – Београд 15. април 1897), трговац, велепоседник, официр и политичар, који се посебно истакао у српско-турским и српско-бугарским ратовима средином друге половине XIX века. Био је ожењен кћерком Милана Даниловића, а унуком кнеза Павла Даниловића. Живео је на Убу, где је биран за председника убске општине и народног посланика.

Јанко Бабић преминуо је 27. јануара 1915. године у Ваљеву. Дакле, само три дана по смрти кћери др Драгиње. Сви су изгледи да није могао да прежали прерану смрт своје кћери. У матичној књизи умрлих Цркве ваљевске пише да је у то време био писар суда, да је умро 62. године, да је био удовац, да је преминуо од пегавог тифуса и да је сутрадан сахрањен.

Др ДРАГИЊА БАБИЋ

Драгиња – Драга Бабић, рођена је 3. октобра 1886. године у Ваљеву. Основну школу и нижу гимназију учила је у месту рођења. Више разреде гимназије завршила је у Београду 1906. године, увек као најбоља ученица.¹² Била је добар ђак и скромна. На предлог др Селимира Ђорђевића, окружног физикуса и угледног здравственог радника, општина Ваљево изабрала је 1906. године за свог благодјејанца на студијама медицине. На тај начин срушена је дотадашња застарела традиција неповерења према женској омладини.

Као питомац ваљевске општине започела је студије медицине у Цириху (1907). Убрзо, потом, напушта овај швајцарски град да би студије медицине наставила и завршила у Берлину, 9/22. децембра 1911,¹³ где је промовисана за доктора целокупног лекарства са највећим оценом (*egregeria*). Тако је постала прва Српкиња која је завршила студије медицине на Берлинском универзитету. Према писању Будимира Павловића медицину је завршила у Берну у Швајцарској.¹⁴

Очигледно задовољни њеним знањем и радом професори су јој понудили радно место. Била је почаствована тим предлогом, али ипак није послушала савете својих професора да се не враћа у Србију. Није помогло ни доказивање да је у Србији очекује тежак живот, неповерење и напоран рад, а и да је рат са Турском на помолу. Захвалила се и одбила примамљиве понуде за радно ангажовање на матичном факултету. Тим поводом је изјавила: „Сваком пошћеном човеку је сада место у Српској војсци”.¹⁵

12 Митрашиновић, 1996, 53-54

13 Ранковић, 2002, 55

14 Павловић, 2002, 180

15 Ранковић, 2002, 53

По доласку у Ваљево најпре је била помоћни лекар (лекарски помоћник) у Окружној болници. Након положеног државног испита запошљава се као општински лекар у Ваљево и започиње своју краткотрајну, али блиставу лекарску каријеру. Многи старији Ваљевци радо су је се сећали како је са одушевљењем радила овај високо хумани посао. Од раног јутра до касно у ноћ била је на послу у болници или код својих приватних болесника. До краја идеалиста она је свој позив гледала човекољубиво, а своју дужност вршила је према сиротињи бесплатно.¹⁶

Војни лекар

Током балканских ратова (1912-1913), по наређењу Министарства војног, постављена је за управника Резервне војне болнице, која је била стационирана у бившој Окружној грађанској болници у Ваљево. Услед недостатка стручних кадрова и ратних околности радила је као једини лекар, па је скоро сав стручни посао пао на њена нејака и још увек недовољно искусна плећа. Дочекивала је, превијала и лечила рањенике и оболеле, саветовала и подучавала добровољне болничарке, клонуле тешила и храбрила. Истовремено, обављала је дужност општинског и среског лекара, радећи буквално од зоре до касно у ноћ. Чинила је све то уз много напора и уз бројна одрицања, не размишљајући о могућим негативним последицама.

После прве окупације Ваљева у Првом светском рату, међу последњима је по наређењу претпостављених, са војском и многобројним грађанством напустила родни град и повлачила се испред далеко бројнијег и технички надмоћнијег противника. Убрзо је постављена за управника Окружне болнице у Пироту.¹⁷ Међутим, после првог ослобођења Ваљева и извојеване победе у Колубарској бици враћа се у родни град, у коме је остало заробљено скоро шездесет хиљада аустроугарских војника, да би помогла својим суграђанима.

Аустроугарски војници су били страшно вашљиви, и према писању војног историчара Исидора Ђуковића, постали главни преносиоци вашију, које су изазвале пегави тифус.¹⁸ Убрзо потом, он захвата не само наше војнике, већ и њихове рањене и оболеле ратне другове, а преко њих, и цивилно становништво у Ваљево и околини. Потом се она шири и на друга места и градове у Србији и добија обележја незапамћене епидемије. Цела варош је постала болница, где је тада умирало на сто-

¹⁶ Дивљановић, 1965, 12

¹⁷ Кастратовић, 2004, 327

¹⁸ Ђуковић, 2006, 29

тине људи дневно. Рачуна се да је тада у Ваљеву умрло, поред великог броја мештана, и три хиљаде војника.

Сви који су имали било каквих могућности гледали су да што пре напусте ово место страве и ужаса. Све касарне, школе, хотели, кафане, магацини, и понека кућа, били су реквирирани и у њих су смештани оболели и рањени. Др Драгиња Бабић је трчала од једног до другог места и лечила рањене и оболеле војнике, али и од куће до куће цивила заражених тифусом. Како се оскудевало и у лековима и у санитарском материјалу настојала да их бар утеши и да им колико је могуће ублажи бол. То што су она, др Селимир Ђорђевић, др Павле Војтех и још неке њене колеге урадиле тих дана у овом граду граничи се са највећим јунаштвом.

Тај њен предан и стручни рад није могао остати незапажен те је постала веома популарна у граду на Колубари и многи су у њој гледали спас за невоље у којима су се нашли. Тада оболети од тифуса значило је бити осуђен на смрт.

Прва лекарска жртва пегавца

Према сведочењу средњошколског професора, писца и јавног радника Милорада Ђерића (Ваљево, 23. октобра 1892. – Београд, 6. јануара 1942) у многим ваљевским кућама сви су били болесни и често нико од укућана није никоме могао помоћи. Долазећи у такве домове она је за њих обављала најразноврсније послове, па и дрва доносила и положила ватру да би огрејала промрзле болеснике. То се једног дана десило и са њим, па је тим поводом забележио: „*Никад ме у живоју у толикој мери није дирнула доброта*”.¹⁹

Њу није уплашила ни опака болест, ни њене бројне кобне последице. Вукла ју је лекарска етика и осећај дужности да помогне болеснима и немоћнима. Свесно је ушла у „вртлог смрти”. Приликом једног од својих тадашњих сусрета са Ђерићем испричала му је да је претходног дана у својој коси нашла белу ваш и да ће се вероватно и сама сигурно разболети²⁰ од пегавог тифуса, али се није предавала већ је и даље трчала од једног до другог болесника.

И заиста, само после неколико дана, пала је у постељу из које се више никад није подигла. Издахнула је 24. јануара 1915. године у Ваљево.²¹ Тако је постала прва жртва међу лекарима у Ваљево.²² У матичној књизи умрлих

19 Ђерић, 1926, 97-100

20 Дивљановић, 1965, 12

21 Суботић, 1922, 11-12

22 Павловић, 2002, 180

Цркве ваљевске уписано је да је била лекарска помоћница Ваљевске окружне болнице, да је Српкиња православне вере, да је умрла 24. јануара/6. фебруара 1915. године у 27 години живота од пегавог тифуса и да је сахрањена сутрадан. Податке треба прихвати условно због недовољне обавештености месног пароха и немања времена да уписано провери.

Њен програм масовне дезинфекције и депедикулације Ваљева и целокупног становништва спровела је француска санитарска мисија. Нажалост, она није дочекала да види резултате свог рада. По природи крхка и нежна, изнурена даноноћним радом и психички „дотучена” лечењем безнадежних болесника, није се ни сама могла одупрети тој опакој болести. Као што смо већ поменули од туге за прерано умрлом кћерком, породичном миљеницом и великом надом, три дана касније, 27. јануара 1915. године, преминуо је и њен отац Јанко Бабић.

Др Драгиња – Драга Бабић одликована је Орденом св. Саве IV реда 1913. године. Мада је умрла веома млада, она са др Драгом Љочић заузима веома видно место међу женама лекарима у историји српског војног санитета. Да подсетимо да је, тих дана у Ваљеву, од пегавог тифуса умрла добровољна болничарка Надежда Петровић, позната српска сликарка.

МАРКО БАБИЋ

Марко Бабић родио се 24. априла, односно 7. маја 1889. године у Ваљеву, као шесто дете својих родитеља. Кума на његовом крштењу била је Милеса, кћи Стевана Ковачевића, обућара из Ваљева. Нема писаних података о његовом школовању и завршеном образовању. Изгледа да школске обавезе није много волео и да није имао неких квалификација. Познато је да се углавном бавио угоститељском делатношћу. Обично се представљао као хотелијер, пошто је држао под закуп неке од постојећих хотела у Ваљеву, мада је често имао и по неку кафану или какав други угоститељски објекат.

По угледу на свог оца био је политички ангажован. Зна се да је био члан Југословенске националне странке, чије шеф био генерал Петар Живковић, председник владе у време шестојануарске диктатуре, и Југословенске радикалне заједнице. Важио је за једну од истакнутијих политичких личности у свакој од њих на локалном нивоу.

Успешан угоститељ и хотелијер

Нема писаних података о томе када је, где и како Марко Бабић почео да се бави угоститељством. Познато је да је тридесетих година прошлог века водио „Гранд хотел” у Ваљеву, који је сматран елитним угоститељским

Хотел „Секулић” који је Марко држао у закуп

објектом у овом граду. За тако високу категоризацију несумњиво највеће заслуге припадају баш њему и његовом особљу, јер је држао првокласну кухињу, добру музику и солидан персонал. Уз то, повремено, у њему је организовао биоскопске и позоришне представе и сличне приредбе. Међу првима увео је свечане ручкове за боље стојеће породице лекара, адвоката, судија, инжењера и других интелектуалаца али и богатих трговаца, индустријалаца, имућних занатлија и других.

У његово време овај хотел имао је и своје сталне абонирце, а у њему су одржаване и скупштине разних друштава и удружења, еснафске и друге славе, по неки бокс меч и други значајни скупови грађана не само Ваљева и околине, већ и шире. Захваљујући својим честим путовањима у иностранство и сазнањима до којих је долазио у контактима са гостима настојао је да стално нешто мења и уводи извесне новине у своје пословање. На његову иницијативу пред „Гранд” хотелом отворена је стална такси станица, дежурали фијакеристи, носачи итд. Набавио је и два аутомобила са по осам седишта која су била на услузи хотелским гостима, а коришћена су и за одржавање неких међуградских веза.²³ Посебно је занимљиво да су те аутомобиле користили, осим гостију, и други заинтересовани из града, па су се они могли срести на линијама Београд – Ваљево, Ваљево – Ковиљача и слично.

23 Филиповић, 2006, 15-23

Потом је неко време држао чувену кафану „Градски подрум” у Ваљеву, Улица војводе Мишића број 27, од које је створио реномирани угоститељски локал. Првобитно ту су били и неки дућани, које је порушио и од тог простора направио јединствену целину коју је лепо уредио и солидно опремио. На видном месту испред објекта поставио је кавез са папагајем, званим „Зора” који је знао да говори и хтео да комуницира са пролазницима, па је то била права сензација.

У мају 1935. године закупио је бивши Хотел „Секулић”, који је убрзо променио име у Хотел „Бранковина” у Ваљеву, по кафани која раније била на том месту.²⁴ Ту је, у посебној салици, инсталирао радио апарат; на спрату отворио мини библиотеку за госте, а у великој сали кад није било игранки, забава и концерата организовао је повремено биоскопске представе.²⁵ Све до завршетка Другог светског рата овај хотел је успешно радио и био једно од најрепрезентативнијих места у граду.

Имајући све то у виду, његову локацију и опремљеност Немци су га делом користили за потребе своје војске током рата. Мада је Бабић био председник општине неколико месеци пред ослобођење овај хотел почели су користити и чланови Српског добровољачког корпуса и немачка полицијска организација – треће одељење службе сигурности. Због тога су средином септембра 1944. године, у оквиру борбе за коначно ослобођење Ваљева, око овог објекта вођене жестоке борбе и он је претрпео велику штету.

И поред распрострањеног уверења о добром пословању овог хотела, Борислав Бора Вујић, хроничар старог Ваљева, сматра да је Марко Бабић угоститељство веома успешно водио, али да у хотелу „Бранковини”, као по неком усуду, попут његових ранијих власника и закупца, није много учинио.

У три наврата ваљевски градоначелник

По угледу на оца и сам је најпре био активан члан Радикалне странке, а након доношења аката о забрани КПЈ, 6. јануара 1929. године, пришао је Југословенској националној странци. Као њен члан, 20. јула 1932, биран је за одборника, а нешто касније и заменика председника ваљевске општине. После преране смрти дугогодишњег председника ваљевске општине Косте Кокана Тодоровића, такође познатог ваљевског угоститеља, 30. децембра 1934. године, који је за собом оставио траг поштеног и савесног радника на општенародним стварима, у име

24 Бајић, 1995, 75

25 Вујић, Радојчић, 1996, 56-57

своје, суда и одбора, као и општинских чиновника, са прозора општинске суднице опростио се од њега као дугогодишњег одборника, кмета и вишегодишњег председника.²⁶

Марко Бабић је замењивао оболелог, а потом и преминулог председника Тодоровића. За новог председника Ваљевске општине, постављен је 7. марта 1934. године. Исте године, 12. децембра, као председник општине предводио поклонственом поворку од око 300 Ваљеваца и Ваљевки, који су засебним возом путовали у Тополу да се на Опленцу поклоне гробу „блаженопокојног краља Александра I Ујединитеља”. Током јануара 1935. године Марко Бабић изабран је и у Управни одбор новооснованог Удружења пријатеља Велике Британије и Америке у Ваљеву. Под његовим патронатом припремљен је буџет града Ваљева за 1935. године, а тим поводом „Глас Ваљева” подсетио је своје читаоце да ништа нема од обећане електрификације и водовода.²⁷

Решењем бана Дринске бановине из Сарајева 22. августа 1935. године смењена је градска управа у Ваљеву на челу са дотадашњим председником Марком Бабићем. Већ, 1. септембра 1935. године, постављена је нова градска управа предвођена Александром О. Ломићем, среским начелником у пензији. Живот у граду је настављен уобичајеном динамиком.

Почетком априла 1941. године поново се нашао на дужности председника ваљевске општине, али је нејасно од када и како, па је у том својству 14. априла 1941. године, са малом групом грађана, сачекао и поздравио претходницу немачких снага које су окупирале Ваљево. У тој групи са њим били су општински књиговођа Јован Берни, полицијски писар Љубомир Селаковић и још неколицина грађана.²⁸

Тада, тачније 28. маја 1941. године, Општина града Ваљево бројала 10.423 становника, од чега је било 5.157 мушкараца и 5.266 жена. Ваљево је тада имало 2.025 приземних кућа, 133 куће на спрат, дакле укупно 2.347 станова и 486 занатских, угоститељских трговинских и других радњи.

Већ половином маја 1941. године Пореска управа у Ваљеву обновила је свој рад и упутила позив пореским обвезницима да одмах „удовоље својој пореској дужности” и изврше уплату доспелих такса и државне трошарине. У случају неиспуњавања обавеза запређено је „егзекутивним поступком”, па је Марко Бабић наредио да се то уз употребу добоша јавно обнародује, 17. маја 1941. године.²⁹ Помогло је

26 Савић, 1935, 3-5

27 Ранковић, 2003, 28

28 Јовановић, 1990, 29; Јевтић, 1974, 10; Радојичић, 1996, 227-228

29 Међуопштински историјски архив Ваљево (МИАВ), фонд: Општина града Ваљево (ОГВ), 1941, кут. 210

организовање посебног одбора за избеглице, чијим је радом непосредно руководио, и на друге начине помагао нормално функционисање градске управе и блиско сарађивао са окупатором.

Борци Посавског партизанског одреда заробили су га 21. августа 1941. године у службеном аутомобилу на путу Обреновац – Ваљево, у атару села Стублине код Обреновца.³⁰ При спровођењу у штаб Ваљевског партизанског одреда, под непознатим околностима, успео је да им побегне³¹. Зна се да је већ 11. септембра 1941. председавао VIII редовном седницом Градског већа Општине града Ваљева и да је реферисао о свом заробљавању од комуниста, а потом се разговарало и о закупу кафане, увођењу ванредног општинског кулука, одобрењу школског буџета, молбама општинских чиновника за помоћ, закупу гостионице „Централ” за немачку војску и помоћи за одело и исхрану службеника државна полицијске страже и предстојбништва полиције.³²

Не зна се чијом је наредбом и на који начин смењен са дужности председника ваљевске општине почетком 1942. године. Према неким изворима он је смењен и раније, и да је новембра 1941. године постављена је нова управа. Председник је био трговац Божидар Луковић, а потпредседник Вукоман Трифуновић, књиговођа Ваљевске пиваре. Рад нове управе био је превасходно усмерен на нормализацију живота у граду обезбеђивањем прехрамбених артикала, збрињавање избеглица, набавку огрева и слично.³³

Међутим, зна се да окупаторска власт у Ваљеву није била задовољна радом Градског већа Општине града Ваљева и да је Окружно начелство у Ваљеву, после годину и по дана, од смене Марка Бабића, донело решење пов. бр. 2.229 од 1. јула 1943. године о смени дотадашње општинске управе и Градског већа и постављању нове општинске управе. Тако је, по трећи пут, за председника ваљевске општине постављен Марко Ј. Бабић³⁴, а за потпредседника је именован трговац Божидар Матић. Тим поводом, 1. јула 1943. године одржана је ванредна седница Градског већа у новом саставу, којом је председавао окружни начелник Драгомир Лукића а били су присутни и помоћник окружног начелника Малиша Урошевић и предстојник Градске полиције С. Штер. Потом су новоизабрани одборници положили заклетву а Бабић је као

30 Јевтић, 1974, 471

31 Зборник докумената о народноослободилачком рату југословенских народа, Војно-историјски институт, Београд, 1949, том 1, 99-100

32 МИАВ, ОГВ, 1941, кут. 210

33 Ранковић, 2003, 30

34 МИАВ, ОГВ, 1943, кут. 216

најважније задатке апострофирао исхрану становништва и обезбеђење огрева, наглашавајући да је свестан свих тешкоћа на које ће наићи у своме раду и изјавио да неће презати ни од каквих напора.³⁵

Већ на седници Градског већа од 12. јула 1943. године изложио је главне циљеве и смернице свога будућег рада и обавестио одборнике да се заинтересовао за хапшење грађана Ваљева од стране окупационе власти и да ће уложити напоре да се исти ослободе. Том приликом формирана је Радна чета Националне службе за обнову Србије ради обављања грађевинских и других радова. Истовремено, формиран је Социјални фонд, одређен допринос грађана за њега и изабрано осам одбора састављених од градских већника, а Бабић је по функцији био у Апровизационом фонду.³⁶

На седници Градског већа, одржаној 1. августа 1943. године по налогу Драгомира Лукића, окружног начелника, Бабић је обавестио присутне да окупатор тражи 200 талаца из града Ваљева јер је група људи предвођена Николом Калабићем ушла у Ваљевску Каменицу и разоружала тамошње оружане органе Српске државне страже, одвела их са собом и однела оружје и друге ствари са којима су располагали. Тим поводом обавестио је присутне да окружни начелник предлаже да се одреде људи који ће разговарати са Калабићем да то не би и убудуће чинио. Бабић је имао друге предлоге и после расправе, Градско веће Општине града Ваљева је прихватило његове предлоге и закључило да не треба да даје таоце за оне случајеве који се дешавају ван подручја Општине града Ваљева; да не може да нађе погодне личности за преговоре са Калабићем и да се код окружног начелника ургира да органи јавне безбедности савесно обављају своју дужност.³⁷

Сходно упутствима Председника владе генерала Милана Недића Градско поглаварство у Ваљево предложило је да задрже обвезници националне службе за обнову Србију. Градско веће, под председништвом Бабића, на седници од 27. новембра 1943. одлучило је да Општина града Ваљева упосли обвезнике за грађевинске и друге радове у својој режији. Запослење ће трајати од 15. новембра 1943. до 1. априла 1944. године с тим да ће се за сваки радни час једног обвезника плаћати 12 динара.³⁸

35 Исто, исто, кут. 210, Записник са седница Градског већа, стр. 123

36 Исто, исто, кут. 210

37 Јовановић, 2002, 185-187

38 МИАВ, ОГВ, 1944, кут. 219

Седнице Градског већа одржаване су редовно, а Марко Бабић, као председавајући настојао је да следи политику председника Владе националног спаса и реализује све текуће активности. О томе сведочи телеграм који је упутио генералу Милану Недићу: „*Поводом тиро̀додишњице Владе 'народног сѝаса', на чијем челу сѝојитиѝе, у име моје и зрађана Ваљева, изјављујемо да сѝе за све ово време били чувар националне савести и свим силама радили на сѝасавању и очувању срѝског народа, који снажан и уједињен дочекује свога краља*”.³⁹

Као председник општине организовао је и отворио велики народни збор 6. септембра 1943. године на Ваљевској пијаци. Поред њега том приликом су говорили: окружни начелник Драгомир Лукић, свештеник Војислав Степановић, адвокат Михаило Јевтић Кајле, др Радомир Раца Стефановић и још 13 говорника из редова председника општина у ваљевском округу, земљорадника, радника, студената, трговаца и других. Сви су били једнодушни у осуди комунистичке „одметничке активности” и пружили безрезервну подршку генералу Недићу, што је посебно било изражено у телеграму који је са збора упућен председнику Владе Србије.⁴⁰

По угледу на свог оца, али и друге чланове породице Марко Бабић је био и хуман човек. Поводом своје крсне славе Светог Николе, скоро редовно је делио извесну суму новца за помоћ сиромашним ученицима. Међутим, учествовао је и у доношењу неких одлука које су подржавале сарадњу са Немцима и њиховим сарадницима. Тако је наводно оптужио групу пољских Јевреја, који су као музичари свирали у његовом хотелу, па су они стрељани средином 1941. године код Новог гробља у Ваљеву.

У октобру 1944. године долази до конституисања привремених органа нове власти, па самим тим поново престаје његов мандат.

По речима сада покојног Бранислава – Бранка Ломе, правника у пензији из Ваљева, Марко Бабић био је бистар, радан и добар организатор. У политичком погледу био је несигуран у себе и приклањао се свакој власти. Дружио се са неким познатим ваљевским коцкарима па се претпоставља да се и сам коцкао. Није имао приснијих пријатеља.

Неславно је завршио

У пролеће 1945. је ухапшен и оптужен што је сачекао Немце 1941. године, терећен је и за рад у општини под окупацијом, организовање принудног рада, сакупљање контрибуције и друга дела. Посебно је оп-

39 Јовановић, 2001, 179

40 МИАВ, ОГВ, 1941, кут. 210

тужен да је крив: 1) што је за време окупације као председник општине Ваљево, закидао од народа артикле за животне намирнице (као брашно, шећер, зејтин и друго) и давао их непријатељу; 2) што је јула 1941. године предложио Немцима да се међу 18 лица предвиђених за стрељања нађу и четири брата Јеврејина, који су као музичари радили код њега; 3) да је био интимни пријатељ шефа Гестапоа Сајдла и неких четничких и добровољачких функционера и 4) што је пред ослобођење Ваљева издејствовао већу количину оружја и муниције за борбу против народноослободилачког покрета.

Пресудом Војног суда Ваљевске војне области бр. 493/45. и 20/46, од 13. јуна 1946. године и Закључком СНС Ваљево бр. 20/46, прво је осуђен на казну смрти стрељањем, трајан губитак грађанских права и 100% конфискацију имовине.⁴¹ Пошто се жалио на ту пресуду она му је преиначена на казну затвора у трајању од 20 година строгог затвора са принудним радом и 5 година губитка грађанских части. Умро је 5. октобра 1949. године у Казнено-поправном дому Сремска Митровица.⁴² Као „сараднику окупатора”, 26. јануара 1946. године, конфискован је и биоскоп „Бранковина” (касније биоскоп „Синдикат” у Ваљеву) у вредности од 80.000 динара и остале покретне ствари у вредности од 33.215 динара.

Занимљиво је да биоскоп „Бранковина” није радио у дане немачке окупације, пошто је власник је биоскопску опрему демонтирао, и до 5. новембра 1945, скривао у својој кући. Дакле, ни чињеница да та опрема није била ни на који начин у функцији окупатора, није сметала новим властима да и њу конфискује. Комплетан инвентар одузете опреме сачињен је 1. фебруара 1946. Потом је ту опрему преузео, оспособио и докомплетирао, Месни одбор синдиката Ваљево и у просторијама бив. биоскопа „Бранковина” образовао Раднички дом културе.⁴³

Био је ожењен Ангелином, рођеном 20. маја 1891. године у Качњаку. По мишљењу неких старијих житеља Ваљево она је по народности била Немица, а до удаје радила је као собарица. Испредане су и разне приче о њеном предбрачном животу. Тврдило се да је имала великог утицаја на свог супруга. Није сувишно подсетити да је према подацима Народног средског суда у Ваљеву, Ангелина имала и део сопствене имовине који није конфискован, а по њиховој процени, био је довољан за њено издржавање.⁴⁴ У браку нису имали породе. Иначе, Марко Бабић

41 Радић, 2002, 59, 194

42 Вујић, Радојчић, 1996, 56-57

43 Радић, 2001, 109-110

44 Исто, 109.

је био веома дебео човек, а по сведочењу Борислава Боре Вујића, хроничара старог Ваљева, после каспина Митра Прљевића, био је то најдебљи човек у овом граду.⁴⁵

ЈОВАН БАБИЋ

Најмлађи Јанков син и осмо дете, Јован Бабић, родио се 1. маја 1892. године у Ваљеву. У „Лексикону писаца Југославије” (стр. 115) погрешно пише да му је Јанко био очух. Крстила га је Милева Ковачевић из Ваљева, а чинодејствовао је Живота Миловановић, потоњи Игуман Методије. Пошто му је мајка рано умрла под чијим старањем завршио први разред основне школе у месту рођења. Затим се премешта код сестре и зета Марије и Петра Тадића у Београд, где у Теразијској основној школи, 1902. године, завршава преостале разреде. Према писању више аутора после завршетка прва три разреда гимназије у Београду прелази у Ваљевску гимназију. Како овде није било седмог и осмог разреда Гимназије то даље школовање поново наставља у Првој мушкој београдској гимназији, где је 1911. године положио и велику матуру, мада има података да је гимназију учио и у Грузи.⁴⁶ Где год да је учио увек је био међу најбољим ученицима своје генерације.

Уписао је студије на Филозофском факултету Универзитета у Београду, али је нешто дуже студирао, ометан балканским и Првим светским ратом. Војни рок је служио у Ђачкој чети у Скопљу, од 1. септембра, до 1. новембра 1914. године. Активно је учествовао у ратовима од 1914. до 1919. године, најпре као припадник Ђачког батаљона „1300 каплара”, а потом као резервни официр у VIII пешадијском пуку првог позива. Оставио је доста писаних сведочења о тим ратним страхотама, као што су: „Записи од рата 1914-1918”, „Са Тимока на Дунав”, „Сувоборски дани”, „Сећање на Скопски ђачки батаљон 1914. године” и други.

Током тих ратних дана причињена му је велика материјална штета. Надлежнима је пријавио штету у износу од 22.210 динара. Досуђена му је штета у износу од 16.000 динара или 72,04%, од поднетог захтева.⁴⁷

45 Филиповић, 2006, 15-23

46 Бујас, 2004, 329

47 Исић, 1996, 59

Угледни просветни радник

Службовање је започео као привремени предметни учитељ у Ваљеву 1919. године. Пошто је дипломирао следеће године постављен је за суплента, а након положеног професорског испита 1922. године, и за професора Ваљевске гимназије. Од оснивања Средње пољопривредне школе предавао је и у њој, а од 1923. био је и професор у Трговачкој школи Ваљевске трговачке омладине.

О њему као гимназијском професору, Михаило Петровић Мингеј рођеном у Ваљеву 1907 (умро у Београду, 1991), учитељ, познати школски радник и публициста, поред осталог је написао: „Српски нам је предавао Јован Јова Бабић. Његова предавања су била доста интересантна, а нарочито она о народној поезији која смо марљиво и ситнографски хватали док је предавао. На његов подстирак сад смо почели више да читамо разне књиге, многи смо се претилалили на омладински часопис Венац у коме смо с времена на време налазили и неке његове радове. Био је то први писац кога смо видели уживо.”⁴⁸

Описујући своје школовање у Ваљевској гимназији, наставник и такође познати школски посленик, Младен Петронић истиче⁴⁹ да је Ваљевска гимназија после Првог светског рата имала више добрих професора. „Међу њима истицало се неколико, од којих је најизразитији био Јован Бабић, професор српског језика и књижевности. Он је као надахнути познавалац лепоте језика и књижевног израза, уживао углед и поштовање ученика. Предавао је ученицима свих узраста. За све је био подједнако приступачан, занимљив и допадљив. Разумљиво је дочаравао материју слушаоцима, па су многе ствари на часовима биле врло јасно и лако усвајане. Његов стил рада уопште одвајао се од стила других. Лакоћа и спонтаност његовог књижевног језика причинавала је уживање. Његова говорна дикција, са прозним књижевним нагласком, привлачила је особито пажњу и побуђивала свестрани интерес ученика.”

За време службовања у родном граду Јован Бабић био је вишегодишњи председник Занатлијског певачког друштва „Чика Љуба”, секретар Одбора за народно просвећивање и секретар Народног универзитета. Двадесетих година прошлог века, овај агилни просветни и културни радник, у свечаној сали Ваљевске гимназије, у оквиру рада Народног универзитета у Ваљеву одржао је више занимљивих предузећа из књижевности, као што су: „Словеници и њихова књижевност”, „Стирани писци и њихово интересовање за нашу народну поезију”, „Дубровник и његова књижевност”,

48 Андрић, 1996, 255

49 Група аутора, 1972, 238-240

„О алкохолизму у нашој књижевности”, „Од примитивне до савремене поезије наше”, „Животи и рад Алексе Шантић” итд.⁵⁰

Као члан Окружног одбора за народно просвећивање учествовао је у покретању и био члан редакције листа „Народни учитељ”, који је почео да излази од 1. јануара 1923. године, петнаестодневно.⁵¹ Био је и први уредник листа „Глас Ваљева”, који је најдуже излазио у Ваљеву између два светска рата. Неко време био је и старешина Стега извидника и планинки у Ваљеву. Говорио је и на приредби организованој у Ваљевској гимназији, крајем фебруара 1924. године, поводом Шантићевог дана у Ваљеву.⁵²

Био је члан Југословенске републиканске странке, у којој су се, поред њега, у ваљевском крају још истицали адвокат Светислав Света Протић и апотекар Јосип Прикелмајер.⁵³

Од 29. августа 1928. године био је професор српског и немачког језика Трговачке академије у Београду. Током 1931. године постављен је за наставног инспектора, а четири године касније за шефа Наставног одељења Министарства трговине и индустрије. Неко време био је у директор Трговачке академије у Београду и Земуну. У Београду биран је за члана најуже управе Југословенског професорског друштва, а од 1928. до 1931. године био је и уредник „Гласника Југословенског професорског друштва”. Касније, током 1938. и 1939. године био је и уредник „Гласника стручне наставе”. Као истакнути стручњак, августа 1935. године, учествује у у раду Конгреса за трговинско-занатску наставу, који је одржан у Прагу.⁵⁴

Као добар познавалац југословенске и светске литературе и школске проблематике објавио је и више стручних радова, попут оних: *О школи и њеном значају*, *Како водити исправне карактере у нашој омладини*, *О омладини и за омладину*, итд. Приликом скоро свих службених оцењивања имао је само одличне оцене.

Пензионисан је 31. марта 1945. године. Од 1948, па до смрти 1958, радио је у Институту за српско-хрватски језик Српске академије наука и уметности у Београду, на обради грађе за нови *Речник српско-хрватског и народног језика*. Између два светска рата одликован је орденима

50 Ранковић, 1981, 4

51 Ранковић, 2002, 98

52 Исто, 100

53 Трипковић, 1980, 119

54 Војиновић, 1996, 55-56

св. Саве III и V реда и Југословенске круне IV реда.⁵⁵ У масонску ложу „Слога, рад и постојанство” примљен је 1933. године.⁵⁶

Разноврстан и плодан писац

Јован Бабић писао је песме, приче, књижевне расправе, приказе, радове из области школства, мемоарске текстове и ситније белешке, па се за њега може тврдити да је био и веома плодан писац. Прве своје радове читао је у ваљевској литерарној дружини „Чика Љуба” и београдској „Нади”. Први његови стихови штампани су у часопису „Труба” (1909) и „Венцу” (1911). Касније је сарађивао у листовима: „Правда”, „Звоно”, „Ново време”, „Народни лист”, „Епоха”, „Пијемонт”, „Трибуна”, „Реч”, „Прес”, „Слободна реч”, „Југословенски народ”. Потом је објављивао у разним књижевним листовима, часописима и сродним публикацијама (*Ново коло*, *Мисао*, *Трезвеност*, *Будућност*, *Феријалац*, *Наша домовина*, *Просветни гласник*, *Гласник Југословенског професорског друштва*, *Гласник стручне наставе* у Београду, *Полећ* у Нишу, *Младост* у Чачку, *Панчевачка недеља* у Панчеву, итд.) већи број песама, приповедака, књижевних расправа, мемоара, бележака, цртица, приказа и препева.

По савету Јована Скерлића, још 1914. године, почео је да пише књижевно-историјске студије и огледе. Међу првима написао је „*Сјор о ауторству еја смрт Смаил-аге Ченџића*”. Радио је на књижевној критици и писао чланке из књижевности, приче из рата и живота, расправе о школи и школским проблемима. На основу његове списатељске продукције, њеног обима, структуре и књижевне форме за њега се може рећи да је био добар песник, приповедач, репортер, путописац, књижевни критичар и уредник више листова.

Резултате својих истраживања сумирао је у две књиге под заједничким насловом „Књижевни огледи”, које су се појавиле у два издања – ћирилицом и латиницом. Први том је изашао 1928, а други тек 1932. године. Међу њима и данас одише свежином и занимљивим закључцима Бабићев оглед „*Милован Глишић као преводилац*”, објављен у првој књизи. Подсећамо да је прва књига огледа Јована Бабића настала током његовог службовања у Ваљевоу. Припремао је и трећу књигу огледа, али није стигао да је изда.

Дана 21. новембра 1920. године у Ваљевоу засновао је брак са Милевом Вукосављевић, рођеном 19. септембра 1896. године у Ваљевоу, од

55 Петронић, 1972, 239-240

56 Ненезић, 1984, 582

мајке Драгице и оца Драгутина – Драгише познатог ваљевског адвоката. Имали су кћи Слободанку рођену 27. августа 1912. године у Ваљеву. Кумови на њиховом венчању били су Александар Јеротић, књиговођа и Мирко Васиљевић, шпедитер, оба из Ваљева⁵⁷.

Говорио је немачки, француски и руски језик.⁵⁸ Огледао се и у препевима, са немачког Хајнеа и са руског Пушкина.

Умро је 17. априла 1958. у Београду. Својим неуморним и креативним радом, како у области просвете и књижевности, тако и у области привреде, стварајући читаву армију младих и добро стручно поткованих кадрова доста нас је задужио.

МАРИЈА ТАДИЋ

Друга Јанкова кћи, Марија – Мара Бабић, рођена је 11. августа 1895. у Ваљеву. После основне школе и ниже гимназије које је учила у Ваљеву, више разреде гимназије с великом матуrom завршила је у Београду. Зна се да је завршила студије фармације, али нисмо успели установити где и када.

Дана 14/27. маја 1923. удала се за свог колегу Петра Тадића, рођеног 18. августа 1889. године у Београду, од оца Милорада, апотекара и мајке Фросине, домаћице. Његов отац, Милорад Тадић, био је син Василија, познатијег као Живко Тадић, чувеног трговца, веома имућног и угледног грађанина и једног од градоначелника ваљевске општине. После завршених студија фармације и краћег рада у Београду, Милорад Тадић се враћа у родни град и отвара другу апотеку под називом „Код јелена”. Прву апотеку у Ваљеву већ је био отворио Клаудије Прикелмајер, магистар фармације из Славонске Пожеге.

Апотекар Милорад Тадић имао је шесторо деце. Двоје су умрли савим мали. Као што смо већ забележили син Петар је наставио очеву традицију. Син Драгомир, звани Шука, рођен је 1893. у Београду, где је и завршио гимназију. Архитектуру је студирао у Немачкој и Италији. Студије је окончао у Риму, где је и докторирао. Био је професор Средње архитектонске школе у Београду, од њеног оснивања 1924, а потом архитекта Патријаршије Српске православне цркве у Београду. Пројектовао је многе значајне јавне зграде, приватне куће, куће за одмор на Опленцу; хотел „Авала” у Будви и сва три павиљона краљевске

57 МИАВ, фонд: Црква Покрова Пресвете Богородице у Ваљеву, 1837-1907, Матичне књиге венчаних, књ. бр. 6

58 Архив Србије Београд, фонд: Министарства просвете и црквених дела, Збирка персоналних досијеа, Б – I – 64.

резиденције у Милочеру; цркву у Великој Дренови, цркву Св. Лазара у Бирмингему, зграду Средње техничке школе у Ваљеву итд. Бавио се и сликарством, а писао је о историјату архитектуре. Био је припадник Батаљона „1.300 каплара” током Првог светског рата.

Милорадова кћи Вера била је удата за Луја Каменара, потпуковника и витеза Карађорђевог звезде са мачевима. Њена сестра Стана удала се за Душана Симовића, ваздухопловног официра а касније генерала, једног од организатора мартовских збивања 1941. године а потом и председника југословенске владе.

Петар – Пера Тадић, рођен 18. августа 1889. године у Београду, где му је у то време отац држао чувену Делинијеву апотеку. Још као ученик глумио је у неким позоришним представама у Ваљеву. Био је веома музикалан, и као студент у Грацу, певао је у хору тамошњег позоришта. Знао је напамет многе оперске и друге арије, које ће касније у ведром расположењу са друштвом певати у „Гранд” хотелу, преко пута своје апотеке.

Апотекарски посао почео је да учи у очевој апотеци, где је радио као апотекарски помоћник. Студије фармације започео је 1909. године у Грацу, у Аустрији, а привремено прекинуо због учешћа у балканским и Првом светском рату. Познато је да је у време пробоја Солунског фронта био шеф великог Апотекарског слагалишта у Соровићу, на грчкој територији. Убрзо по окончању ратних сукоба довршава студије фармације на Свеучилишту у Загребу и преузима очеву апотеку, пошто је он оболео од пегавог тифуса и умро у Ваљеву 1915. године.

У породичној апотеци најчешће ради Марија пошто је Пера често био одсутан због набавке лекова, банкарских обавеза или дружења са пријатељима. Мара је била увек чиста и беспрекорно сређена. Њихова апотека, на добром месту, увек је била отворена и добро снабдевена. У њу су Ваљевци свраћали не само да би купили лекове и друге потрепштине, већ и да би се видели са власницима, попричали и саветовали се са драгим пријатељима. Према писању хроничара старог Ваљева Борислава Боре Вујића на великој дрвеној клупи у њиховој апотеци излежавао се најлепши ваљевски пас – вучјак „Кики”, кога су познавали скоро сви купци ове апотеке, па је он био необично пажљив према њима.⁵⁹ Неки су свраћали у Тадића апотеку да се поиграју са Кикијем.

Према истом извору, у овом браку стално се водила борба око тога чија је породица била значајнија: Тадића, који су били имућни трговци или Бабића, који су бивали у власти. Иначе, Мара је била повучена, ћутљива; више је волела апотеку него кућу, а Пера је био весељак,

59 Вујић, 1995, 11

спреман да са сваким друштвом одседне у кафани, по нешто поједе и попије, па кадкад и претера. Због тога је од Маре био грђен и по неколико дана. Пера се обично спасавао тако што је, као члан Управног одбора Ваљевске штедионице, дежурао у дрвној индустрији „Сувобор” у Обреновцу. Сво слободно време проводио је тамо, по обреновачким угоститељским објектима, са друштвом које га је радо примало и без опасности да га Мара пронађе и изгрди.

Тадићи су имали велику и лепу кућу у Ваљеву, у Карађорђевој улици број 39, до садашње зграде Месне заједнице „Андра Савчић”. По многим била је то једна од најлепших, ако не и најлепша приватна кућа у граду. Урађена по пројекту познатог архитекте Мише Капетановића, па је сада као споменик културе под заштитом државе. Била је то грађевина са пространим одељењима и увезеним намештајем, од чега је била најлепша гарнитура у трпезарији урађена по стилу Луја XIV. У њој су некад биле смештене неке општинске службе, а сада се користи за становање.

Као имућан човек, велики веселац и одличан певач Пера Тадић је доста времена проводио по ресторанима и другим угоститељским објектима уз музику, мезе и пријатно друштво. Умро је децембра 1949. године, по национализацији сопствене апотеке. Марија и Петар нису имали потомака.

ОСТАЛИ

Најстарији син **Милан**, рођен је 23. новембра 1876. године у Ваљеву. За њега знамо да је био књиговођа. Из читуље објављене поводом мајчине смрти произилази да је у то време био чиновник Београдске задруге у главном граду. Зна се да је тада у браку са Мицом имао синове Драгутина и Рацу и кћери Јелу и Злату. На жалост других података о њима немамо, а он је један од Бабића који је накнадно идентификован.

За **Милоша** Бабића знамо да је био рођен 30. новембра 1881. године у Ваљеву, где је и умро 1885. године. Значи, као беба од 3- 4 године.

За трећу Јанкову кћерку **Лепосаву** Бабић знамо да је рођена 22. септембра 1883. године у Ваљеву и да је била бабица и да је многим Ваљевцима помогла да угледају светло дана. Сва наша настојања да о њој, и евентуално њеној породици, још нешто више сазнамо остала су без резултата.

Међутим, она је потврдила тачност оне народне изреке која каже да крв није вода. Наиме, познато је да се вратила у родни крај свог оца, али нисмо успели да сазнамо ни кад је то, ни зашто је то учинила. Умрла је у Мишару код Шапца 29. јануара 1973. године.

Није нам познато да ли од Милана и Лепосаве има потомака било где. Покушали смо до њих доћи верујући да би нам могли помоћи да

употпунимо сазнања о овој значајној породици али у томе нисмо успели. Ни настојање да ступимо у везу са Јовановом кћерком, ако је још увек жива, није било успешно.

Без обзира на неке промашаје, пре свих Марка, чланова ове породице чини нам се да су својим образовањем, укупним деловањем и радом дали значајан допринос укупном процвату Ваљева и шире, па нас и тиме задужили да их не заборавимо.

Извори и литература

Извори:

- Архив Србије Београд
- Фонд: *Министарства просвете и црквених дела*
- Међуопштински историјски архив Ваљево (МИАВ)
- Фонд: *Општина града Ваљево 1941, 1943-1944.*(ОГВ)
- Фонд: *Црква Покрова Пресвете Богородице у Ваљеву, 1837-1907, Матичне књиге венчаних*

Литература:

- Андрић, 1996 – Андрић Љубисав: *Прича из Тешињара – Сећања Михаила Петровића Минџеја*, Календар „Колубара”, Ваљево, 1996.
- Бајић, 1995 – Бајић М. Драгутин: *Ваљевске кафане*, Ваљево, 1995.
- Бујас, 2004 – Бујас М.: *Српски биографски лексикон*, I том, Нови Сад, 2004.
- *Ваљевска општина 1839-2003*, приредио Ранковић Здравко (Ранковић З. 2003), Ваљево, 2003.
- Војиновић, 1996 – Војиновић Станиша: *Бабић Јован*, Биографски лексикон Ваљевског краја, књ. 1, св. 2, Ваљево, 1996.
- Вујић, Радојчић, 1996 – Вујић Борислав, Радојчић Милорад: *Бабић Јанко и Бабић Марко*, Биографски лексикон Ваљевског краја, књ. 1, св. 2, Ваљево, 1996.
- Група аутора, 1972 – Група аутора: *Србија у рајновима 1912-1918. са освртом на ваљевски крај*, Ваљево, 1972.
- Ђерић, 1926 – Ђерић П. Милорад: *Др Драгиња Бабићева (1886-1915)*, Наша нахија, Београд, 1926.
- Ђуковић, 2006 – Ђуковић Исидор: *Пеџави тифус у Србији 1914-1915*, Београд, 2006.
- Исић, 1996 – Исић Момчило: *Материјално стварање ваљевског становништва у Првом светском рату*, Ваљево, 1996.
- Јевтић, 1974 – Јевтић Александар: *Управљени у векове*, Ваљево, 1974.
- Јовановић, 2001 – Јовановић Жарко: *Ваљево под окупацијом 1941-1944*, Београд, 2001.
- Јовановић, 2002 – Јовановић Жарко: *Градско веће Општине града Ваљево 1941-1944*, Зборник грађе, Београд, 2002.

- Јовановић, 1990 – Јовановић Миленко: *Заборављено време*, Ваљево, 1990.
- Кастратовић, 2004 – Кастратовић Душан: *Српски биографски речник*, Нови Сад, том I, 2004.
- Митрашиновић, 1996 – Митрашиновић Милорад: *Бабић Дражиња*, Биографски лексикон Ваљевског краја, књ. 1, св. 2, Ваљево, 1996.
- Ненезић, 1984 – Ненезић Зоран: *Масони у Југославији 1764-1980*, Београд, 1984.
- Павловић, 2002 – Павловић Будимир: *Историја српске медицине*, Београд, 2002.
- Перуничкић, 1967 – Перуничкић Бранко: *Попис живљела и њихове имовине у Шапцу 1862. године*, Годишњак Историјског архива Шабац, бр. V, Шабац, 1967.
- Петронић, 1972 – Петронић Младен: *Јован Бабић, некадашњи професор у Ваљеву*, Србија у ратовима 1912-1918. са освртом на ваљевски крај, Ваљево, 1972.
- Радић, 2001 – Радић Снежана: *Живи људи на платину – биоскопи у ваљевском крају 1944-1946*, Календар „Колубара”, Ваљево, 2001.
- Радић, 2002 – Радић Снежана: *Конфискација имовине у Ваљевском округу 1944-1946*, Ваљево, 2002.
- Радојчић, 1996 – Радојчић Милорад: *Животи у окупираном граду 1941-1944*, у зборнику *Ваљево 1941-1945*, ур. Бранковић С., Ваљево: Народни музеј Ваљево, 1996.
- Ранковић, 2002 – Ранковић Здравко: *Ваљевски крај у XX веку – Хронологија*, Ваљево, 2002.
- Суботић, 1922 – Суботић М. Војислав: *Поменик погинулих и помрлих лекара и медицинара у рајтовима (1912-1918) редовних дојисних и почасних чланова, оснивача, добротвора и задужбинара (1872-1922)*, Београд, 1922.
- Трипковић, 1980 – Трипковић Милан: *Ваљево 1900-1941*, Ваљево, 1980.
- Филиповић, 2006 – Филиповић Мирјана: *Марко Бабић, ваљевски хойелијер*, „Петничке свеске” 52, часопис Истраживачке станице Петница, Ваљево, 2006.

Штампа

- Бајић, 1993 – Бајић Драгутин: *Ваљевска трговина и трговци*, „Напред”, 2338-2339, Ваљево, 1993.
- Вујанац, Бечејић, 2006 – Вујанац Предраг, Бечејић Милан: *Најбољи у Шапцу су злумци из Ваљева*, „Блиц”, Београд, 2006.
- Вујић, 1995 – Вујић Борислав: *Апошња „Код јелена”*, „Напред” 2447, Ваљево, 1995.
- Дивљановић, 1965 – Дивљановић Драг.: *Ваљевка на челу Пиротске окружне болнице*, „Напред” 841, Ваљево, 1965.
- Лазаревић, 1931 – Лазаревић Лука: *Јанко Бабић*, „Глас Ваљева” 2, Ваљево, 1931.

- Радојчић, 1993 – Радојчић Милорад: *Ваљевски жрагончелници*, „Напред” 2293, Ваљево, 1993.
- Ранковић, 1981– Ранковић Здравко: *Писац Јован Ј. Бабић*, „Напред”, 1677, Ваљево, 1981.
- Савић, 1935 – Савић С. Недељко: *Косџа Кокан Тодоровић*, „Глас Ваљева”, Ваљево, 1935.
- „Трговински гласник”, Београд, 5. јануар 1899. године

Summary

The text tells us about Babić family, which originated from town of Šabac. Although some members of this family were the subject of several texts and articles, we do not know much about them in general. Authors who wrote about them mainly studied their individual destinies, work and merits. The family line which was connecting all of them into very intriguing family community was, as a rule, neglected.

At first glance, Babić family presents ordinary town family from second half of XIX century and first half of XX century. However, they distinguish themselves from their surrounding and the time they lived in, by their enthusiasm and constant thrive to expand their general and expert knowledge and education. They had very active and fruitful roll in many aspects of social life.

The founder of the family, Janko, was a merchant, then, he was active in public service sector and politics, but among all this, he was a modest and hardworking man, known for his generosity and humanity. Patriotism and sacrifice Draginja showed as a medical doctor during First World War defines her as one of our all time heroines. Marko always thrived to be one of the best in hospitality industry, always introducing and presenting some novelties to his clients and customers. He also had political aspirations, but in this sphere of his activity he had several ups and downs. Jovan was an excellent teacher, who was assigned with most delicate duties. Large number of his accomplishments in the field of education made significant contribution to development of culture, leaving behind cultural heritage for the generations to come. Also, other members of this, not so numerous and wealthy family, always tried to raise the bar and were respected and valued part of Valjevo community.